

DANUTA NOWAK

*Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich
Oddział w Poznaniu*

OCHRONA ZASOBÓW WODNYCH PRZED ZANIECZYSZCZENIAM I POCHODZENIA ROLNICZEGO

Celem realizowanego projektu jest wyznaczenie tzw. „obszarów szczególnie narażonych” na azotany pochodzenia rolniczego. Wiąże się to ściśle z wdrożeniem Dyrektywy Rady 91/676/EWG z 12 grudnia 1991 roku, zwanej potocznie Dyrektywą Azotanową i ochroną wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany.

Dla wdrożenia tej dyrektywy opracowano plan działania. Pierwszym etapem tego planu była transpozycja przepisów tej dyrektywy do prawa krajowego. Dokonano tego poprzez ustawę z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne, które obowiązuje od 1 stycznia 2002 r. oraz poprzez dwa rozporządzenia wykonawcze Ministra Środowiska do tej ustawy z dnia 23 grudnia 2002 r. Drugi etap to wyznaczenie „obszarów szczególnie narażonych” i kolejny, przeprowadzenie programu pilotażowego na jednym wybranym takim obszarze.

Za realizację projektu ze strony polskiej odpowiada Ministerstwo Środowiska, a ze strony Unii Europejskiej rząd Wielkiej Brytanii. W ramach niniejszego projektu Ministerstwo Środowiska nawiązało ścisłą współpracę z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W dniach 21-28.06.2003 roku odbył się wyjazd szkoleniowy do Irlandii Północnej zorganizowany we współpracy polsko-brytyjskiej.

W wyjeździe uczestniczyli pracownicy: Resortu Ministerstwa Środowiska, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Centrów Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich oraz Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa pracujący na rzecz ochrony środowiska i rolnictwa.

Program wizyty obejmował seminaria i sesje terenowe w gospodarstwach oraz wybranych zlewniach rzek Irlandii. Podczas wizyty omówiono w zarysie szereg interesujących zagadnień dotyczących rolnictwa i jego oddziaływania na środowisko naturalne, szczególnie zasoby wodne Irlandii Północnej w powiązaniu z Dyrektywą Azotanową.

Wykładowcami ze strony irlandzkiej byli pracownicy resortów Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi ds. Zarządzania Obszarami Wiejskimi (DARD), Ministerstwa Środowiska Irlandii Północnej (DOENI) oraz pracownicy naukowci z uczelni rolniczej w Greenmount.

W pierwszym dniu spotkania uczestników zapoznano z problematyką rolnictwa irlandzkiego. Scharakteryzowano środowisko rolnicze Irlandii Północnej, przedstawiając niektóre dane z zakresu rolnictwa pod kątem statystycznym.

Irlandia Północna to obszar typowo rolniczy o powierzchni 1,3 mln. ha, z czego 80% powierzchni zajmują gospodarstwa, a 7% lasy. Średnia powierzchnia gospodarstw wynosi 36 ha, a wiek gospodarującego farmera waha się w granicach 56-58 lat. Zaledwie 25% populacji rolników stanowią osoby poniżej 45 roku życia. Ilość gospodarstw w ciągu ostatnich 40 lat zmalała prawie o połowę i liczy dzisiaj 29 tysięcy.

Gospodarstwa w Irlandii Północnej określane są mianem „rodzinnych” i przekazywane są z pokolenia na pokolenie, podobnie jak w Polsce. Nastawione są przede wszystkim na produkcję mleka, mięsa wołowego i hodowlę owiec. Mniejsze znaczenie ma trzoda chlewna i drób, chociaż w ostatnim czasie rozwinęła się w tym regionie produkcja drobiu.

Jednym z głównych problemów w Irlandii Północnej jest ochrona wód i tym zagadnieniom organizatorzy poświęcili najwięcej uwagi. Dotyczyły one: jakości wód, zjawiska eutrofizacji, monitoringu i wdrażania prawa wodnego. Omówiono również kwestie związane z zapobieganiem zanieczyszczeniom w ramach danych zlewni rzek i planowaniem gospodarką biogenami oraz podejmowaniem programów szkoleniowych dla rolników.

Wśród zagadnień będących przedmiotem regulacji prawnej w ramach ochrony wód jest między innymi ustanowienie standardów jakości wód śródlądowych, powierzchniowych i podziemnych oraz programów działań o charakterze zapobiegawczym lub interwencyjnym dotyczących ochrony wód przed określonymi rodzajami zanieczyszczeń.

Ponieważ zanieczyszczenia pochodzące ze źródeł rolniczych stanowią jedno z najpoważniejszych zagrożeń środowiska dlatego działania w tym zakresie podjęto na obszarach szczególnie zagrożonych. Reguluje to Dyrektywa Azotanowa, która zobowiązuje państwa członkowskie Unii Europejskiej do monitoringu wód powierzchniowych i podziemnych w stosunku do maksymalnej wartości granicznej 50 mg NO₃ w 1 l wody. W przypadku wystąpienia takiego poziomu zanieczyszczeń wód azotanami lub tendencji do osiągnięcia takiego poziomu, nakazuje wyznaczenie „obszarów szczególnie narażonych” w obrębie zagrożonych zlewni. Dotyczy to również wód zeutrofizowanych lub tych, które narażone są na stanie się eutroficznymi w wyniku działalności rolniczej.

Na terenie Irlandii Północnej wyznaczono 8 takich obszarów ochronnych, które są szczególnie wrażliwe na takie zanieczyszczenia. Również Polska zobo-

wiązana jest do wyznaczenia takich obszarów na swoim terenie do końca 2003 roku, na podstawie ustawy - Prawo Wodne z dnia 18 lipca 2001 roku.

Funkcjonowanie obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych zacznie obowiązywać w Polsce w momencie przystąpienia naszego państwa do struktur Unii Europejskiej – 1 maja 2004 roku.

Ciekawa dla uczestników pobytu studialnego, była praktyczna prezentacja, biologicznych metod oceny warunków środowiska i stopienia skażenia wód, opartych na obserwacjach żywych organizmów wodnych, przedstawiona przez ekspertów irlandzkich. Przy ocenie posługiwano się opracowanym systemem (tablicą) bioindykatorów wskazujących na stan zanieczyszczenia wód powierzchniowych w krajobrazie rolniczym, który szybko pozwala ocenić stopień zanieczyszczenia wód.

Poza tym przedstawiono skutki, jakie może ze sobą nieść wadliwa gospodarka biogenami (fosforem, azotem), wyrażające się między innymi: eutrofizacją jezior na przykładzie jeziora Lough Neagh, bądź przypadkami śnięcia ryb. Omówiono też sposoby zaradzania takim sytuacjom włącznie z sankcjami karnymi nakładanymi na osoby nie stosujące się do proponowanych zaleceń, bądź celowo zanieczyszczające środowisko.

Doradztwo rolnicze w Irlandii podejmuje również działania na rzecz ochrony środowiska. Między innymi zredukowanie niekorzystnego oddziaływania fosforanów i azotanów pod kątem Dyrektywy Azotanowej. Doradztwo nakierowane jest na efektywne wykorzystanie biogenów z gospodarstwa. Przygotowany jest cały plan gospodarki biogenami, w oparciu o analizy glebowe i gotowe normatywy produkcji rolnej. Doradcy pomagają w opracowaniu takich planów.

Irlandczycy podejmują szereg działań w celu zabezpieczenia (ochrony) wód. Jednym z nich jest rozpowszechnianie zasad Dobrych Praktyk Rolniczych. Dla tego każde gospodarstwo irlandzkie zostało zaopatrzone w egzemplarz zaleceń Dobrych Praktyk Rolniczych.

Organizuje się również szkolenia dla rolników na temat: zagospodarowania odpadów z gospodarstwa. Kursy takie organizują doradcy we współpracy z pracownikami uczelni rolniczych pod patronatem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nadaje im się często charakter interaktywny starając się włączyć czynnie rolnika w takie szkolenie. Mają one na celu podniesienie świadomości farmerów w zakresie stosowania Dobrych Praktyk Rolniczych i ochrony środowiska. Maksyma, która przyświeca takim spotkaniom brzmi: *jestem po to, aby dbać o ziemię*. Czas organizowania kursów dostosowany jest do możliwości rolników.

Tematyka kursów obejmuje zakres: zasad Dobrych Praktyk Rolniczych, programy rolno-środowiskowe, zarządzanie odpadami z gospodarstwa, siedliskiem wokół gospodarstwa czy granicami pól.

Poza tym istnieje możliwość korzystania z programów unijnych, które wspierają przedsięwzięcia rolnicze, ale wymagane jest przy tym spełnienie określonych standardów.

Efektom współpracy polsko-brytyjskiej będzie przygotowanie programu demonstracyjnego na terenie Województwa Wielkopolskiego, który pozwoli na pilotażowe wdrożenie wymogów i zasad funkcjonowania Dyrektywy Azotanowej. Uruchomienie programu demonstracyjnego ma nastąpić we wrześniu br. Program będzie działał 12 miesięcy, a następnie zostanie poddany weryfikacji i ocenie.

Po wdrożeniu programu demonstracyjnego przewiduje się upowszechnianie go w innych regionach Polski, na terenach uznanych za obszary szczególnie narażone, gdzie z mocy prawa wymagany będzie monitoring wpływu rolnictwa na jakość wód oraz zapobieganie zanieczyszczeniu ich azotanami.